

misala trebat će provjeriti potanjom tekstološkom raščlambom kodeksa, kao i tvrdnju da misal sadrži još neke tekstove uključujući Psaltir. Odgovore na mnoge od nepoznanica o našem rukopisu pružit će druga knjiga s latiničkom transliteracijom osnovnoga teksta. Ta će knjiga, kako nagovještavaju njezini priređivači, grupa stručnjaka s Münchenskoga i Bečkoga sveučilišta, sadržavati rječnik i vrlo bogat skup bitnih kodikoloških, paleografskih, jezičnih i dr. karakteristika našega rukopisa. Prva knjiga od toga dvodijelno zamišljenoga izdanja trebala je pružiti faksimil glagoljskoga Newyorškoga misala (23–608) u umanjenoj veličini 223 x 146 mm. Izdavač je u faksimil uveo i arapsku paginaciju koje original nema. Na žalost, tehnički postupak primijenjen u ovoj prilici nije pružio očekivan rezultat: razabirljiv i čitak tekst. To u stanovitoj mjeri onemogućava izravno komuniciranje s tekstem u njegovu izvornom pismu, a time, dakako, otežava i provjeru najavljene latiničke transliteracije.

Ksenija Režić

RADMILA UGRINOVA-SKALOVSKA, Staroslavenski jezik, Univerzitet »Kiril i Metodij« – Skopje, 1979.

Posljednjih godina možemo konstatovati da se na jugoslavenskoj teritoriji pojavilo nekoliko udžbenika staroslavenskog jezika, između ostalih, 1979. god. i navedeni udžbenik R. Ugrinove-Skalovske na makedonskom jeziku.

Iako je ovo ponovljeno izdanje (prvo je izašlo 1970. god., v. rec. u Slovu 22, 1972, 135–138), vrijedno ga je zabilježiti i osvrnuti se na njega ne samo zato što se unekoliko razlikuje od prvog izdanja nego i zbog njemu inherentnih udžbeničkih kvaliteta, o kojima nije naodmet progovoriti neku riječ.

U nevelikoj knjizi od 168 strana (sa 10 tabela sa faksimilima pojedinih strana najznačajnijih staroslavenskih spomenika) sadržana je gramatika, čitanka i vokabular tekstova i gramatike, što već samo po sebi govori o maksimalnoj konciznosti i o odбору upravo onoga što je iz domena paleoslavistike studentima neophodno kao osnova za slavistički studij.

Ta se činjenica mora naglasiti već i stoga što je »Staroslavenski jezik« R. Ugrinove-Skalovske u prvom redu univerzitetski udžbenik, očigledno prilagođen nastavnom programu, iz čega proizlaze njegove pozitivne strane, ali i neki sitni nedostaci.

Knjiga je, kao što se iz naslova vidi, podijeljena u tri dijela. Prvi dio je, u stvari, gramatika, no ona sadrži i uvodna poglavlja u kojima su najosnovnije informacije o karakteru staroslavenskog jezika i o njegovim relacijama prema praslava-

venskom i drugim slavenskim jezicima, te ukratko o istorijatu postanka najstarije slavenske pismenosti. Date su opće informacije i o još neriješenim problemima u vezi sa staroslavenskim, o primatu glagoljice, o tzv. varijantama (redakcijama), pri čemu autorka nije zalazila u detalje ni u diskusije, nego je iznijela samo nepobitne činjenice i prezentirala najrelevantnije mišljenje.

Istina, s tim u vezi su ostale neke nedoumice, naročito kad je u pitanju srpskohrvatska varijanta staroslavenskog jezika, koju autorka bilježi pod nazivom »hrvatska i srpska varijanta«, ali na kraju ipak dodaje da se može izdvojiti i posebna bosanska varijanta. Možda bi u ovom pogledu u nekom budućem izdanju moglo da se unese nešto više preciznosti te, eventualno, usvoji termin srpskohrvatska varijanta koja bi bila izdijeljena na tri podvarijante: srpsku, hrvatsku i bosansku, ukoliko se ne odluči za nominaciju triju varijanata.

Međutim, mora se priznati i to da su za studenta informacije iz uvoda vrlo pregledne, dovoljne kao elementarno znanje o jednoj kompleksnoj materiji te, što je najvažnije, primjerene mogućnostima percepcije na početnoj stepenici ulazanja u sasvim novu materiju i u izučavanje jednog mrtvog jezika.

Gramatički dio podijeljen je na dva velika poglavlja: fonetiku i morfologiju, ali se, praktično, drugi dio, tj. morfologija, sastoji zapravo iz dva dijela: morfologije i sintakse, s obzirom da je i uz imeničke riječi i uz glagole data i sintaksa. Istina, i u jednom i u drugom dijelu moglo bi se više govoriti o napomenama iz sintakse, budući da je dat samo izbor izvjesnih sintaksičkih pojava, ali je značajno da je to dato sa vrlo dobrim uvidom u ono što je za praktično učenje staroslavenskog najrelevantnije, polazeći od kontrastivnog pristupa u odnosu prema makedonskom jeziku.

U fonetici je autorka daleko više ulazila u dijahronijsko osvjetljavanje činjenica, što je s obzirom na materiju bilo i neophodno, s tim što je u određenim slučajevima, naročito u vokalizmu, obraćala pažnju i na indoevropsku bazu, te navodila i primjere iz relevantnih indoevropskih jezika: latinskog, grčkog, ponegdje i litavskog, gotskog, pruskog, staroindijskog, starovisokonjemačkog.

Prema prvom izdanju u fonetici nisu vršene bitne izmjene, ali je u nekim pravcima poboljšano dodavanjem tabela (npr. za staroslavenski konsonantski sistem) što, međutim, ne znači da je autorka išla isključivo na proširenje teksta. U dosta slučajeva joj je uspjelo da da konciznija objašnjenja, a uz to i preciznija i jasnija, što i jeste najveća vrijednost ove knjige.

Ova je osobina naročito došla do izražaja u morfologiji, gdje je čitav izraz pregnantniji od teksta prvog izdanja. U tom su pogledu dosta veliku ulogu odigrale tabele, koje su uvijek tehnički vrlo dobro izrađene, a kako je u njima gramatička materija data tako da se svi jednorodni gramatički fenomeni nalaze naporedo u

jednoj tabeli, dobivena je mogućnost da student sagleda pojedine dijelove morfološke sisteme kao strukturno povezane cjeline. Međutim, iako je autorka i u morfologiji do izvjesne mjere davala dijahronu perspektivu, to je ovdje prisutno u daleko manjoj mjeri nego u fonetici, naročito kod glagola, koji su dati gotovo sinhrono. Na taj je način, istina, izbjegnuto mnogo spornih pitanja koja bi opteretila udžbenik i otvorila raspravu o nizu problema koji su za ovaj stepen izučavanja staroslavenskog suvišni. S druge strane, u gramatici, naročito u morfologiji, davane su i informacije o specifičnim oblicima u pojedinim kanonskim tekstovima, opet u mjeri u kojoj je to dovoljno za studente koji se tek uvode u staroslavensku problematiku.

Međutim, naročito treba istaći da je sintaksički dio odlično snabdjeven primjerima iz staroslavenskih spomenika, vrlo dobro izabranim i providenim signaturama, što omogućuje stručnjaku da izvrši za naučne potrebe provjeru na širim kontekstima.

Još jedna kvaliteta ove knjige je i na određeni način dobro izvedeno povezivanje fonetike i morfologije. Neke fonetske osobine su direktno inkorporirane u morfološki dio, kao npr. eufonično /n/, sasvim opravdano, jer je i po svom porijeklu rezultat fonetsko-morfoloških procesa.

U morfologiji je, inače, u ovom izdanju daleko više inovacija, bitnijih nego u fonetici; između ostalog, dodana je tabela promjene osnovnih brojeva, zatim je u dosta slučajeva promijenjen red izlaganja, i to na metodski vrlo prihvatljiv način, jer je izvršeno direktnije povezivanje fenomena i postupniji način izlaganja. Tome principu žrtvovani su i neki dijahroni pristupi iz prvog izdanja, tako da su za glagolska vremena davani nastavci iz sinhronog presjeka staroslavenske gramatike, što je, istina, osiromašilo knjigu za jedno zanimljivo dijahrono sagledavanje procesa formiranja tri tipa staroslavenskog aorista, ali je, s druge strane, u dobroj mjeri uprostilo savladavanje vrlo razuđenih oblika staroslavenskog glagolskog sistema.

Sve u svemu, treba reći da je autorka, gledano u cjelini, sretno prebrodila zamke koje postavlja pred pisca ovakav poduhvat. S jedne strane, postoji imperativ naučnog sadržaja koji zahtijeva precizno iznošenje naučnih činjenica u svoj njihovoj kompleksnosti, s druge, pak, zahtjev pedagoško-metodskog oformljivanja materije koji traži jasnost, postupnost u izlaganju, preglednost i jednostavnost, bez suvišnih opterećenja koja bi otežavala savladavanje elementarnog znanja neophodnog za dalje izučavanje istorijske problematike slavenskih jezika.

Udžbenik je zadovoljio upravo tim zahtjevima, i to je njegova najizrazitija kvaliteta. U ponekim slučajevima, istina, formulacije, zbog iznesenih potreba, nisu baš najsretnije nađene (npr. **нже** je notirano kao anaforska zamjenica, iako je to zapravo samo **н**), ali se nadati da će u ponovljenom izdanju i ovi nedostaci biti ispravljani.

Herta Kuna

SLOVO

30

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA U ZAGREBU

ZAGREB 1980.

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA
»SVETOZAR RITIG«
Instituta za filologiju i folkloristiku, p.o. Zagreb

Izlazi jedanput godišnje

UREDNIŠTVO: 41000 ZAGREB, DEMETROVA 11

BROJ: 30

Urednički odbor:
ANICA NAZOR, MARIJA PANTELIĆ,
JOSIP TANDARIĆ

Glavni urednik:
ANICA NAZOR

Odgovorni urednik:
BISERKA GRABAR

Tehnički urednik:
JOSIP MILIĆ

Lektor tekstova na hrvatskom jeziku:

ZRINKA VUKOVIĆ

Korektori:
JASNA VINCE, JOSIP MILIĆ

Ovaj broj časopisa Slovo izlazi uz finansijsku pomoć Republičke zajednice za znanstveni rad SR Hrvatske, SIZ-VII.

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1981.

Josip Broz Tito
1892 — 1980.

Josip Broz Tito lista faksimilirano izdanje Hrvojeva misala